

de, liksom Stockholms egen Formschneider Petter Lorens Hoffbro.

Honni soit qui mal y pense. Här har nu de skånska kistebreven fått en lysande presentation, som på ett pedagogiskt och roande sätt låter oss följa de tyska bildtryckens väg via Danmark ut till de skånska bondstugorna.

Maj Nodermann, Stockholm

Sigrid Metken: *Der Kampf um die Hose. Geschlechterstreit und die Macht im Haus. Die Geschichte eines Symbols.* Campus Verlag, Frankfurt/New York 1996. 143 s., ill. ISBN 3-593-35481-0.

Berättelsen om gubben och gumman som gjorde arbetsbyte är ett gammalt exempel på vådan av att byta könsroller. Genom att visa hur illa det gick för båda parterna var den inte bara lustig utan inpräntade även med omvända förtecken hustavlans slutord: "När var och en sin syssla sköter, så går allt väl, evad oss möter." "Byxe-kriget" och "Kjol-kriget" är en motsvarighet på bildberättelsens och klädskickets område.

Byxe-kriget är dock inte bara en fiktion. En kall vinterdag under andra världskriget kom två av mina kvinnliga klasskamrater cyklande den milslånga vägen från hemmet till kommunala mellanskolan, iförda långbyxor. En sådan syn hade ingen sett tidigare i det lilla municipalsamhället och kölden var ingen ursäkt. Deras tilltag renderade dem en veritabel utskällning av skolans rektor i aulan efter morgonbönen. Först långt senare insåg jag att rektorn hade Skriftens stöd för sin avbasning: "En kvinna skall icke bära vad till en man hör, ej heller skall en man sätta på sig kvinnokläder; ty var och en som så gör är en styggelse för Herren, din Gud" (5 Mos. 22:5). Kläderna är inte bara något som man skyler och värmer kroppen med eller prålar med utan också en könsmarkering. Och att könen skall kunna särskiljas är en gammal doktrin.

Också en del av de humoristiska ettbladstrycken om byxe-kriget kan åberopa ett bibliskt stöd för de sju kvinnornas strid, låt vara att det här inte talas om byxor. I Jesaja kapitel 3 heter det i en profetia: "Och på den tiden skola sju kvinnor fatta i en och samma man och

säga: 'Vi vilja själva föda oss och själva kläda oss; låt oss allenast få bära ditt namn, och tag så bort vår smålek'." Idag är kvinnan inte längre beroende av mannen vare sig för att föda eller kläda sig och ingen reagerar längre för hennes långbyxor vare sig till vardags eller fest. Byxe-kriget tillhör kulturhistorien.

Jag hade själv tänkt behandla byxe-krigsmotivet (jfr *Rig* 1977:43), men det var nog lika bra att jag inte kom till skott, ty samtidigt har den tyska bildforskaren Sigrid Metken intresserat sig för det. Eftersom hon, bosatt i Paris, befunnit sig närmare de kontinentala bildkällorna har hon haft bättre förutsättningar att behandla "Der Kampf um die Hose". En miniversion publicerade hon i utställningskatalogen "Bunte Bilder am Bienenhaus. Malereien aus Slowenien" (München 1991). En monografi föreligger nu i en rikt illustrerad volym. Byxe-krigsmotivet infogas här i en bred kontext, som ingalunda är begränsad enbart till bilder utan också behandlar motivets "litteraturhistoria", som omfattar talesätt, diktkonst, mästersångarnas sång och fastlagsspel. Karakteristiskt är att mannen i dessa framställningar utan minsta nyansering antingen framställs som herre i sitt hus eller som toffelhjälte.

I underrubriken anger Sigrid Metken att det är fråga om en symbols historia, och därmed lyfter hon ämnet från kuriositetsnivån. Med tysk grundlighet tecknar hon först byxornas dräkthistoria och ordhistoria innan hon nalkas avsnittet "Byxorna gör mannen". När enligt sägnen kung Albrekt av Mecklenburg kallade drottning Margareta "Kung byxlös", säger detta inte så lite om byxorna som manssymbol i äldre tid. Redan från samma århundrade, 1300-talet, har Sigrid Metken funnit de första avbildningarna av byxe-kriget i ett par franska bokillustrationer.

Att byxorna var en manssymbol betydde samtidigt att de kunde fungera som en sexualsymbol. För att ölet lättare skulle jäsa kunde man täcka över öltunnan med ett par mansbyxor, heter det i en uppteckning i Folklivsarkivet i Lund (M 2574). Byxorna förknippades med mannens potens samtidigt som de dolde hans könsdelar. Det var ett grovt skamstraff för en man då en kvinna drog honom naken med ett rep fäst om manslemmen runt gator och torg till allmänt åtlöje. Sigrid Metken lämnar ett bildexempel från Belgien och det är inte ensamt i sitt slag från 1500-talet (G. Hedberg i *Rig* 1971:90; A.B. Rooth, *Exploring the Garden of De-*

lights, 1992:218).

Liksom i folkdiktningen är byxekrigsmotivet besläktat med andra motiv, främst med den elaka kvinnan som pryglar sin man. Detta bildmotiv paras i sin tur ihop med en kontrastbild som visar det lyckliga äktenskapet (jfr Bringéus, *Skånska kistebrev* 1995: 202f.) och utgör ytterligare ett exempel på hur boktryckarna strävade efter att utvidga sin kundkrets genom att trycka två kontrastbilder på samma bildark.

Också svenska exempel på byxekriget har Metken behandlat. Carl Gustaf Berling i Lund tryckte ett kistebrev med motivet 1759, alltså redan före Thiele i Köpenhamn. Detta föranleder henne att postulera att den tyskfödde Berling brukat en tysk förlaga (s. 120). Detta har han dock inte behövt göra. Thiele övertog nämligen T.L. Borups samling av stockar då han gifte sig med dennes änka 1771 och motivet måste återgå på Borup även om något Boruptryck inte är känt. Borups versioner bygger i sin tur på Albrecht Schmidt i Augsburg. Vackert kolorerade exemplar ingår i Fredrik V:s atlas i Det kongelige Bibliotek (Bringéus, a.a. 62, 86).

Bladen från Köpenhamn och Lund kompletterar byxekriget med ett kjolkrig (Bringéus a.a. s. 200 f). Metken ställer frågan om också detta är ett påhitt av

Schmidt i Augsburg, fast hon inte känner något sådant blad från hans verkstad. Men också detta blad ingår i Fredrik V:s samling och jag avbildar det för att undanröja alla tvivel om förlagan. Bilden har både latinsk och tysk text. Den senare lyder:

Sieben Männer schlagen sich um einen Weiber-Rock
Um einen Weiber-Rock... sich die Männer schlagen
Hans Wurst, der Liebens-Narr spilt ihn das Liebe tragen
... jeder spricht der Rock und auch das Mensch ist mein
Das Frauenzimmer lacht das dies so Narren seyn.

En monogrammist skar ett träsnitt med byxekriget i Paris omkring 1580, och lämnade utrymme i bildfältet för kvinnornas namn (Metken s. 101). Berling skar istället in littera i bildfältet på sina båda kistebrev och lät sätta upp namnen under bilderna (Bringéus a.a. s. 199 f). Han brukade både ståndsmässiga och bondska namn och gjorde kanske därmed sina kistebrev säljbara för en dubbel kundkrets. Tidigare brevmålare som Albrecht Schmidt saluförde istället två versioner: kolorerade kopparstick för herrskap, kolorerade träsnitt för gemene man.

Byxekrigsmotivet var slitstarkt ännu under 1800-talet. Nyligen påvisade jag att Lars Gullbransson i

Varberg brukat en kolorerad litografi från Georg Nikolaus Renner i Nürnberg som förlaga för sitt byxekrig (Bringéus a.a. s. 87). Metken belyser detta på nytt men visar att Nürnbergversionen i sin tur återgår på en fransk bild (Metken s. 75 ff).

Sigrid Metken avslutar med exempel på hur motivet utnyttjats i brukskonsten. Hon avbildar bl.a. en norsk spånäska, som dekorerats med motivet redan 1702, alltså långt innan kistebrev med motivet börjat tryckas i Skandinavien (om nu dateringen är pålitlig). Från Schweiz anför förf. det enda kända exemplet på att motivet brukats som möbeldekoration (s. 128). Det förtjänar därför påpekas att Sigurd Erixon funnit det även på en kista i Munktorp, Västmanland, låt vara i

mycket avskalad form (*Svenska Kulturbilder*. Ny följd del I:134).

Byxe- och kjolkrigsmotivet är ett bra exempel på de folkliga bildernas spridning över nations-, konfessions- och språkgränserna och på bildens betydelse i civilisationsprocessen. Det är därför av största vikt att bildforskare i Europa har en nära personlig kontakt. Ett sådant kontaktorgan erbjuder sedan 17 år tillbaka arbetskretsen "Bild Druck Papier" med professor Christa Pieske, Lübeck, som ordförande och dr Konrad Vanja, Berlin, som sekreterare. Också Sigrid Metken tillhör de stora namnen i denna bildkunniga krets.

Nils-Arvid Bringéus, Lund